

The great Techeilis debate

Show# 325 | June 3rd 2021

Riddles of the Week

#1

משנה ברורה סימן כב ס"ק א

קנה טלית וכו' - אין להקשות דהא על כלים חדשים צריך לברך בשעת קנין ולמה כתב ועשה בו ציצית די"ל דוקא כשקונה בגד שהוא ראוי ללבוש כמות שהוא אז מברך מיד אבל אם קנה בגד לעשות ממנו מלבושים אז לא יברך אפילו לאחר שנגמר רק בשעת לבישה דוקא דבעינן שעה מיוחדת או קנין או לבישה והכא הלא אינו ראוי ללבוש תיכף דהלא צריך להטיל בו ציצית ע"כ אינו יכול לברך עליו בשעת קנין וכדי לצאת ג"כ דעת הסוברים דצריך לברך שהחיינו על עשיית המצוה בפעם ראשונה ע"כ יברך בשעת עשיית הציצית ולא ימתין עד הלבישה:

שער הציון סימן רכג ס"ק כא

מגן אברהם ונהר שלום ודרך החיים ושאר אחרונים, דלא כט"ז ועיין בחידושי ר' עקיבא איגר שמסתפק לענין בית שלא לברך עד שיקבע בו מזוזה, וכן לענין כלים שצריכין טבילה עד שיטבלם שיהיו ראויין להשתמש בהם, ואין להשיג על זה ממה שמבואר לקמן ברכ"ה סעיף ג, אפילו ראהו ביד חברו וכו', וכתב הגר"א דמקורו הוא מהך דהכא, והא התם גם כן אינו יכול לאכלם, שאני התם שהפרי בעצם כבר נגמר וראוי להנות ממנה, אלא שהיא על האילן או ביד חברו, מה שאין כן הכא שבעצם אינו ראוי להשתמש ממנה.

#2

מגן אברהם סימן כד הקדמה

יזהר לעשות טלית נאה משום זה אלי ואנוהו (גמ').

#3

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן כב ס"ק א

ואליה רבה אות א' דמברך תחלה להתעטף.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן רכה ס"ק ז

ויראה דמברך תחלה שהחיינו קודם שיברך על אכילה.

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the Question 1 *click here*

Answers to the Question 2 *click here*

Answers to the Question 3 *click here*

Answers to the Question 4 *click here*

Answers to the Question 5 *click here*

Answers to the Question 6 *click here*

Answers to the Question 7 *click here*

Answers to the Question 8 *click here*

Answers to the Question 9 *click here*

Answers to the Question 10 *click here*

Comments on the Show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on the show 13 *click here*

Comments on the show 14 *click here*

Comments on the show 15 *click here*

Show Suggestions

Suggestion 1 *click here*

Suggestion 2 *click here*

Suggestion 3 *click here*

Selected emails from our listeners

Comments on the show

Great topic on Techeiles.

I have a question I just heard you say that "Dome Larakiah" -= why assume it means in color?

Could it mean that it is Sun Photo activated and the Sun resides in Harakia like it says in Bereishit?

Argaman is the color it produces in teh dark and Techeiles is the color when the material sits in teh sun? I saw it at the Techeiles factory presentation in Israel.

Edward Stroh

Dear Rabbi Lichtenstein,

Thank you once again for a wonderful show. I feel though that there was not enough explanation on the show as to why the majority of the Gedolim, and Klal Yisroel, have rejected the murex in particular, and techeiles in general. I will therefore provide the listener with some sources for further exploration.

Rav Elyashiv in Kovetz Teshivas 1, 2, explains why we dont accept this new techeiles. Rav Moshe Sternbuch explains in more detail in a number of places, including Teshives Vehanhoges 6, 3, why we wont wear techelies in general, and the murex in particular. An important work from Rabbi Eliezer Hool from Bnei Brak called תכלא דחלזון discusses many points questioning the validity of the murex. See also Piskei Teshivas Siman 8 footnote 2 other reasons why we dont wear techeiles at least misafek. See further in Oruch Hashulchan 9, 12, who clearly says that we won't have techeiles until moshiach comes.

Tizke Lemitzves,

S Noe

R' Dovid,

I thoroughly enjoyed your episode this week on Tekhelet. It is crucial to present both sides of the issue, and to clarify why people do or don't wear Tekhelet. We have found the main obstacles to the adoption of Tekhelet to be either a lack of appreciation for Tekhelet as a relevant mitzvah today, or a feeling that it is only for the "fringe", but not for mainstream Orthodox Jews. Your show goes a very long way towards correcting both impressions.

I did feel that one aspect of the argument in favor of Murex Tekhelet was either overlooked or underplayed, and that is the relatively recent archeological discoveries of Murex dyed blue in fabrics in Eretz Yisrael. It is now incontrovertibly clear (and this was not the feeling just 10 years ago) that Murex dyed BLUE fabrics were being manufactured in the times of Chazal, and that Chazal must have been aware of such. In the wake of this, as both the Radzyner and Rav Herzog state explicitly, one must accept that the Murex is a kosher source for Tekhelet. Even if in the future we uncover another species that could also dye blue and even if we find that species being used in ancient times, that will only mean that there are multiple sources of kosher Tekhelet, but nothing can dislodge the assertion that Murex is valid.

Best regards and a huge Y'yasher Kochacha on all your work,

Baruch Sterman

CEO & Cofounder of Ptil Tekhelet

Dear Reb Dovid שי'

Thank you for your informative show on תכלת; it was truly enlightening, as are all your shows.

I would like to bring to your attention another angle of the תכלת debate, one not commonly found, and possibly found nowhere besides here.

The Rebbe Rashab, Harav Sholom Dovber Schneersohn זי"ע of Lubavitch (5621 - 5680) writes a fascinating תשובה to Harav Mordechai Yosef Eliezer Leiner, the Rebbe of Radzin, successor of his father Harav Gershon Chanoch ז"ל.

In my view, this stands out from other contemporary תכלת literature in that the Rebbe approaches the topic mostly based on קבלה, and that interestingly, he writes that about 20 years before (it would have been after Purim 5649, and this תשובה was written in 5667) he actually saw the Radziner's חילזון at the (old) Berlin Aquarium while visiting Berlin, though at the time he was unaware that the Radziner considered this to be the חילזון.

Though written to the Radziner, the Rebbe's rationale is applicable to all תכלת בזה"ל.

To properly explain and summarize the Rebbe's argument would be difficult, but in short:

Chassidus (all over, but especially in the מאמרים of the Rebbe Rashab) grapples with Rosh Hashanah that falls on Shabbos, and why we don't blow shofar.

Yes, תז"ל tell us it's because of שמא יעבירוהו but Chassidus demands more explanation, for we don't see such logic applied to other circumstances often.

Chassidus explains that the shofar is central to הכרת הקב"ה. Each year anew, we arouse the desire in Hashem to rule over us, first arousing a תענוג of the world.

Essentially, when Hashem is מתענג in His world, his desire to rule over us is aroused.

When we blow shofar, its simple, wordless call pierces the heavens and arouses תענוג מקיומו של העולם. Thus, Hashem has a רצון חדש למלוך.

But on Shabbos, don't allow us to be ממשיך this essential function of ר"ה?!

Rather, Shabbos itself is ממשיך. For Shabbos is the ultimate level of תענוג; a shofar isn't necessary to be מעורר הקב"ה.

And because it can be accomplished without a shofar, therefore חז"ל were חושש that someone will carry the shofar.

So, if it's not completely necessary, only then are we חושש to שמא יעבירוהו.

Now, the Rebbe Rashab compares this key concept in Chassidus to תכלת, by showing that עפ"י קבלה we cannot be ממשיך the המשכות of תכלת after זמן הבית.

However, we are ממשיך a lower form of this even without תכלת.

As such, we are now חושש to כלאים שלא במקום מצווה.

It's not easy to understand at first glance, but I trust that after reading it several times you'll be able to grasp what the Rebbe is saying.

Interestingly, at the end, he makes your point about אתרוג.

I attached a scan, but the תשובה can be found at the very beginning of שאלות ותשובות תורת שלום.

בברכת התורה,

Mendel Super

Hi. Thanks so much for your shows. Just curious how would you respond to what Rabbi Moshe Heinmen said about the חלזון being a creature that is ניצוד ועומד given that this is the opinion of the vast majority of poskim.

JK Blumenfeld

I listened in interest to your show. I have three questions to the murex proponents.

1) How do they answer the question of tzayid on Shabbos?

2) What was lost in the Mesorah and why did Klal Yisroel stop wearing Techeilis for centuries if the murex was so readily available off the shores of Eretz Yisroel all those years and Chazal and Rishonim describe how to make Techeilis. Was it only the fact that the color turns blue in sunlight?

2) If so many mekoros and Achronim say the Chilazon is a parpura and a parpura is a snail, why didn't the Radziner Rebbe z"l pick the murex as his choice. He visited the famous aquarium in Naples and he surely was aware of it. He also could have changed the purple color to blue through chemicals like he did with the cuttlefish changing the black color to blue. Yet for some reason he rejected it.

Y Sochaczewski

Answers to the Questions

All three riddles are addressed in a chapter by a Rav Yechazkel Cohen in a kovetz called "P'eirei Yerushalayim". To the first two riddles, he answers that in the case of tzitzis, the tzitzis are a part of the beged, not just a means of making it wearable, while a mezuzah is simply a requirement to permit living in the house (but not a part of the house itself). So only in the case of tzitzis do we say that one should have a talis na'eh. And the same distinction explains the timing of the shehechiyanu: in the case of tzitzis,

where the beged are "missing a part" until it has the tzitzis, it's made when the tzitzis are tied on and the beged is "completed". In the case of the kli that requires tevila, however, it's simply a requirement to permit the use of the kli, not a part of it (like the mezuzah and the house), so the shehechyanu is made at the time the kli is purchased.

ויש להבין למה לענין בגד בלי ציצית פשוט לרעק"א שאינו יכול לברך ולענין כלי ובית נשאר בצ"ע והנראה לומר דיש להקשות למה לא שייך "זה א-לי ואנוהו" לענין בית נאה עבור המזוזה כמו שמצינו בטלית נאה כמבואר במ"ב סי' כ"ד ס"ק יט, וצ"ל דכבגד הציצית הם חלק מהבגד (עי' במ"ב סי' י"ג ס"ק ד' דהוי נוי לבגד) ונעשה צורת בגד ע"י הטלית והציצית, ולכן גם הטלית הוי חלק מהמצוה (ועי' במ"ב סי' כ"א ס"ק י"ב שכשהציצית נמצאים בבגד דעת הט"ז והפרמ"ג שאין להשתמש בבגד תשמיש מגונה כיון דיש בזה קדושה דהוי חלק מהבגד) משא"כ בית אינו חלק מהמזוזה כלל, רק שיש חיוב על בית לקבוע מזוזה בפתחה, וכמו"כ בכלי, ולפי"ז יש לבאר דגם לגבי שהחיינו בגד בלי ציצית חסר בשלמות וצורת הבגד וא"כ השמחה אינו בשלמות, משא"כ בבית או בכלי י"ל דהשמחה ^{אשר החיוב} של הקנייה הוא בשלמות, רק מוטל עליו חובת מזוזה או טבילה, ולכן בזה מסתפק הרעק"א ונמצא דלהפרמ"ג והרעק"א אין לעשות שהחיינו בקניית טלית כשאין שם ציצית וכך פסק המ"ב, ולענין בית בלי מזוזה וכלי בלי

טבילה נשאר המ"ב בצ"ע. אבל דעת שו"ע

To the third question, he answers later in the same chapter in the name of the Minchas Shlomo that in the case of a talis the shehechyanu comes second because the benefit is solely to the person who purchased the talis and is thus not a hefsek, while the benefit of fruits (which is really based on re'iya, or seeing them) are universal and would be a hefsek, so the shehechyanu comes first.

ומענין יש להעיר דהמ"ב בסי' כ"ב
ס"ק ג' פסק דאם מברך שהחיינו
על טלית חדש יברך בתחילה להתעטף
ואח"כ שהחיינו והדברים נסתרים מסי' רכ"ה
ס"ק י"א דכ' שקודם יברך שהחיינו ואח"כ
יברך על ברכת הפרי ועיי"ש בשעה"צ ס"ק
י"ב דחשש להפסק בין ברכת הפרי לאכילה
אם יברך ביניהם וצ"ב למה כאן לא חשש
להפסק (ולפי מנהג העולם שמברכין ברכת
הפרי ואח"כ שהחיינו לא קשה מידי).

וראיתי במנח"ש ח"ב ד' סקל"ג שביאר
לחלק, שבציצית הוי הנאה
פרטית לזה שקנה הטלית, משא"כ בפרי
שהוא הנאה לעולם שמברך קודם שהחיינו.

Minchas Shlomo:

ב) במש"כ המ"ב סי' כ"ב סק"ג להקדים את התדיר
ולברך להתעטף ואח"כ שהחיינו, היינו מפני
שהנאה היא פרטית ומיוחדת לאיש זה שנהנה מטלית
זה, ולכן לא התחשב בזה שנתחייב קודם כשקנה אותו,
משא"כ בפירות כתב בסי' רכ"ה סק"ו להקדים את
השהחיינו, כיון שעל אותה ראה שלו יכולים כל הכלל
ישראל לברך שהחיינו, לכן מחשיבים יותר את זה
שנתחייב קודם בשעה שראה. - כ"ז רק מסברא ללא
שום עיון במקורות.

Best,

David Birnbaum

Hi

Not sure where to send riddle responses to, and this was the only email address I heard in the podcast so I'll send them here and hope for the best.

Riddle 1: (sorry for the long answer)

The question simply was why the safek by tevillas keilim whereas by tzitzis we for sure wait until we put on the tzitzis.

I'm no posek but it could be (unless I am misunderstanding) that the Mishnah Berurah would say (223: 17) that if you cannot use a kli because it needs tevillah then you make the shehechyanu when you actually use the kli since when you bought it, it needed some form of tikun. So, R Akiva Eiger's safek that's brought down in the shaar hatziyun might just be a nod to this very halacha that is not said b'feirush. You said that by keilim you do it before the tikun and I'm not sure if that seems so clearly to be the psak in the MB unless elsewhere it's said more outright).

Still, why the safek? Probably because of the tension (at least expressed by the lashon of the shulchan aruch) that causes this safek. In siman 22 the shulchan aruch davka says to be mevarech when "v'asa bo tzitzis" while in 223 he says you do it at shaas hakinyan because the bracha is a product of simchas halev b'shaas kniyasan. By tzitzis we have the stars align that you accomplish tikun habeged and your'e accomplishing the mitzvah that's why we're so certain there that you'll make the bracha at that point (especially to be yotzeh the deos hasovrim that your'e mevarech at shaas asias hamitzvah). Yet by keilim chadashim we have a tension where your'e greatest excitement will be when you buy the kli and l'maiseh that's when you should be making the bracha yet the technicality of tevillas keilim prevents doing so, so you have this tension as to when to make the bracha: when you are most excited or when you can actually use it. So by tzitzis we

have a very clear point that makes a lot of sense whereas by keilim we don't have that equivalent point where you can check multiple boxes.

The question might be, however, then why is shaas hakniah considered shaas simchas halev when you buy keilim (and even begadim stam) in siman 223 which is an omitted factor from siman 22. It could be that by keilim the simcha is the purchase of the kli and you're excited to use the kli. So ain hachi nami that by keilim you'll need tevillah but that's just a necessary step to allow you to use the vessel but your excitement is the vessel itself. Still, we might want to fit the paradigm of tzitzis where we wait until it's raui to be used so that's why we would wait until tevillah, but tevillah is certainly not peak simcha when shehechyanu is supposed to be made, and that's where the safek comes from. By tzitzis when you buy the beged you're ikur excitement is not the beged purchase but the joy you'll get from wearing tzitzis so even when you buy the beged there's no impetus to make the bracha that moment cause that's not peak excitement compared to the excitement you'll have when you're putting tzitzis on and accomplishing the mitzvah; this also would explain why the shulchan aruch doesn't mention the inyan of simcha by tzitzis.

Riddle 2: This one's a bit easier

Answer is that by tzitzis the tzitzis and beged all become the cheftza shel mitzvah and that's why we need zeh keili both on the beged and on the tzitzis because the entire cheftza shel mitzvah is now the tallis. That is not true by a mezuzah and a house. Even when you put up a mezuzah, the house doesn't become a cheftza shel mitzvas mezuzah, its just the mechayev.

Riddle 3:

One answer is that by peiros, m'dina d'gemara the bracha should be made when you see the fruit so even though nowadays we make the bracha when

we eat the fruit we will keep that mold of saying shehecheyanu before the bracha.

But by tallis, where m'dina we don't say shehecheyanu at shaas hakinyan b/c it still needs tikun, and this would also be the case where you didn't already make the bracha at shaas asias hatzitzis (like discussed earlier). So here you would be mevarech on the levisha, we thus make the bracha on levisha first.

Second is that by tzitzis/tallis, its the mitzvah of tzitzis that is gorem the bracha of shehecheyanu so we'll give precedence to the bracha on the mitzvah. But by birkos hanehenin, where its just the fruit that's gorem of both birkos hanehenin and shehecheyanu (the former bc of the hanaah and the latter cause of the simcha), we'll do the nehenin second because of the chashash hefsek or at least keeping that as a concern in mind.

Thank you,

Noah Meimoun

Hi thanks so much for the riddles they really are getting more challenging!!

I would like to suggest one answer to all 3 riddles, that the 4 cornered Talis that we wear is only because of the mitzvah otherwise nobody wears it. Therefore it's a cheftz shel mitzvah and it's understandable why we should make a nice beged unlike a house for mezuzah. For the same reason you can't make shecheyanu until you put on tzitzis for that is the whole purpose of this beged but keilim even if I can't use it it's a side reason so mishna Brura has sofek. With this we can also understand why M"B says we make shecheyanu after tzitzis since it's not just on beged like a fruit where it might be considered hefsek, rather like a shecheyanu on a mitzvah like shofar and lulav where we always make after the birchas mitzvah since it has Shayches to the mitzvah it's not considered hefsek.

Meir Krasz

Shalom R' Dovid,

Some thoughts on the riddles this week:

1) a) The purpose of the tallis is to wear it. Until there is tzitzis the beged cannot be used for its function. A kli on the other hand can already give the owner haanah just by having a beautiful dish on display.

B) The tallis is not completed yet, it is simply not a finished product until the tzitzis are placed on it, the kli is a totally finished kli but is just lacking the tevlia.

2) a) The whole purpose of the tallis is the mitzvah, so it then follows that there be an inyan if ze keli, as opposed to a house where the house is Stam a house and now you happen to have a chiyuv if mezuzah. You're not building the house in order to put there mezuzah on. Therefore it's not as connected to the mitzvah.

B) based on rashi in beraishis (9:23) it sounds like the actual tallis is part of the mitzvah.

3) I would suggest that by a tallis the whole reason for the tallis is the mitzvah, and similarly by shechianu on a sukkah we make the Bracha after gefen because the whole essence of what you're doing is for the mitzvah, so in these cases it's very clear that the Bracha of shechianu is part of the mitzvah and therefore not a hefsek, but by food since you're Stam eating food not davka for a mitzvah purpose it might seem like a hefsek for the achila.

Abie Husney

The difference between talis noeh and a nice house is as follows. We make the Brocho להתעטף בציצית, even though we don't wrap ourselves with the Tzitzis. From this we see that through putting ציצית on the Tallis it elevates the Talis and the Tallis itself becomes a הפצא של מצוה. Proof to this idea can be brought from the Gemara

בכל עת יהיו בגדיך לבנים - אלו ציצית" שבת דף קנג"

This shows that the ציצית effects the whole בגד. Therefore since the Tallis is a part of the Mitzva it should be נאה.

יונה טאובה

שאלות ותשובות תורת שלום

מאת
כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

אזרח חיים

סימן א

תכלת בזמן הזה

ב"ה א יום ב' כ' שבט תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד הרה"ג המפורסם נודע בישראל שמו לתהלה ולתפארת
מעוז ומשגב יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה מרדכי יוסף אליעזר ב
נ"י

אחד"ש כת"ר שי'.

את ספרי כבוד אביו הרה"צ ז"ל אשר כבדני בהם כת"ר קבלתי באהבה, וגודל ת"ח
לכת"ר שי' על זה, כי מכבר רציתי לראותם. אם כי על עצם הענין אי אפשר לי
להסכים, יען כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע בלקו"ת^ג בהביאור דוהי' לכם לציצית דרוש
הב' פ"ב תפס בפשיטות כהפרי עץ חיים דבזמן הזה אין תכלת. ובדרוש הג"ה כי"ק כ"ק
אאזמו"ר זצוקללה"ה נ"ע כתב על זה וז"ל, ועמ"ש ע"פ מדלג כו' ומקפץ דילוג ברגל אחת
בחי' אהבה זהו לבן שבציצית, קיפוי' בשתיים אהבה ויראה תכלת, ונודע דיראה בקושי
יותר להשיג עכ"ל. ובדרוש קול דודי הנה זה בא מדלג כו' בלקו"ת שיר השירים פ"ד

סימן א

א נרפסה באגרות קודש ח"א אגרת קנה.
ב לייגר, האדמו"ר מראדזין, בן האדמו"ר רבי גרשון חנוך,
מחבר הספרים שפוני טמוני חול, פתיל תכלת, עין
התכלת, וסדרי טהרות — שאודותם דן לקמן.
ג שלח מה, ד: ולפי שהתכלת מוחין דאבא ולכן מוחין
דאימא, לכן בזמן הזה אין תכלת, לפי שלגודל מעלתו

שהוא מבחי' אבא אי אפשר לירד בזמן הגלות.
ד שער הציצית פ"ה: שבזמן הזה אחר החורבן אין בנו כח
להטיל תכלת כי אין אנו משיגין רק עד מוח בינה דאמא ..
אבל ודאי הוא שהוא יוצא בהתלבשות תוך ציצית מוח
בינה.
ה נרפס באור התורה במדבר (כך ה) ע' א'תריא, העתק
מכתו"ק אדמו"ר הצמח צדק — בכת"י 1039 (פר, א).

שאלות ותשובות תורת שלום א

ב

מבואר דבחי' מקפץ על הגבעות זהו בחי' הגילוי דלעתיד שיהי' קול חתן וקול כלה כו'. ועמ"ש בהביאור דעל כל כבוד חופה בסופו.

מ"ש בעין תכלת פרט ג' ס"א דלפי דעה זו כו' ממצות תפילין של ראש מטעם זה. לפי דעתי בענינים אלו אין לדמות מלתא למלתא ואין לנו אלא מה שנאמר בהם. ולפי הנראה דהמשכה דתפילין בכלל הוא מבחי' החסדים (עם היות דבתפילין של ראש כתיב וראו כל עמי הארץ כו' ויראו ממך, ובעבודה תפילין של ראש כענין שמונה עשרה בחי' יראה וביטול, אך ההמשכה מלמעלה הוא בבחי' חסדים כנלע"ד. ועמ"ש מענין וראו כו' ויראו כו' בפרי עץ חיים שער תפילין רפ"ב). ועמ"ש בלקו"ת שיר השירים ד"ה שימני כחותם וביאורו". ותכלת בחי' גבורות דאבא, וידוע דהגבורות שרשן למעלה מהחסדים, וההמשכה היא בבחי' תגבורת העצמות. ועמ"ש בלקו"ת בהביאור הב' דשחורה אני פ"ה"ט בענין מ"ש בזהר בראשית דנ"א ע"א ועל גהורא חוורא שרי' לעילא גהורא סתימאה כו'.

והנה לפמ"ש בפרי עץ חיים דלאחר החורבן אין לנו תכלת כי אין אנו משיגים בחי' הציצית דמוח חכמה דאימא, ומכל מקום נמשכין מאליהן ומתלבשין בציצית דמוח בינה דאימא, בלתי ספק הוא לפי דעתי אשר בהזמן שאחר החורבן, הגם שהי' התכלת, מכל מקום לא היתה ההמשכה יותר ממה שנמשך אחר כך כשלא נמצא התכלת, כי במקדש תליא מלתא, דבזמן שבהמ"ק קיים נמשך גם בחי' חכמה דאימא (יש לומר לפי שבית ראשון הי' בחי' ה"א עילאה לכן נמשכו כל המדרגות דבחי' בינה גם חכ' שבה, וממ"ש אכן יש הוי' במקום הזה משמע דבבית המקדש הי' גילוי בחי' חכמה וגם אוא"ס שלמעלה מהחכמה, אלא שהי' בבחי' אור פנימי, שזהו על ידי החכמה כמ"ש במ"א. ובבית שני הגם שחסרו ה' דברים בחי' ה' עילאה, מכל מקום בבהמ"ק עצמו להיותו שער השמים הי' ביכולת להמשיך שם כל ההמשכות כמ"ש במ"א. ועמ"ש בלקו"ת בדרושי ראש השנה ד"ה להבין המשנה יום טוב של ר"ה פ"ה"א, הגם בבית שני נמשך בחי' בינה כמו בבית ראשון רק החילוק הוא בגבולין. אך אם כן הי' צריך להיות גם בזמן בית שני ההמשכה האמיתית דתכלת רק במקדש לא בגבולין. ואפשר הכוונה בפרי עץ חיים מ"ש בזמן שבהמ"ק קיים היינו בית ראשון. ואך שיהי' אחרי שתלה הדבר במקדש נראה דאז דוקא הי' אמיתית ההמשכה הזאת) אבל לאחר החורבן אי אפשר להמשיך כי אם מבחי' בינה דאימא לא למעלה מזה, לזאת גם כשהי' תכלת ודאי לא היתה ההמשכה יותר מעכשיו (ועמ"ש לקמן). ומכל מקום גם זאת אי אפשר לומר, דמשום זה יפטר ממצות תכלת, דדאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש ביכולתינו לקיימה נראה שאנו צדיכים לקיימה.

אמנם ממ"ש בפרי עץ חיים שער הציצית תוך פ"ד וז"ל, והנה הד' ציצית שאנו נוהגין אחר החורבן כו' וכולם לבנים, כי אין צריך לחבר עמהם את התכלת כו'. וכן כתב אחר כך ואין צריך אל התכלת להשלים המספר. מלשון אין צריך משמע דאין צריך

ס לקו"ת שה"ש י, סע"ב.
י וצא כח, סז.
יא גו, א.

ו לקו"ת שה"ש מח, ב.
ז ולפי דעה זו יש לנו לפטור גם ממצות תפילין של ראש
מטעם הזה שאין הארתו געשה על ידי מעשינו.
ח מה, א - מז, ב.

ג שאלות ותשובות תורת שלום א

עתה למצוה דתכלת, וזה תמוה. וי"ל דמ"ש אין צריך היינו לענין השלמת המספר להר' ציצית דבחי' בינה דאימא. ומה שאין התכלת נוהג בזמן הזה, העיקר הוא מפני שאי אפשר לנו להמשיך בחי' הציצית דחכמה דאימא, וגם זה דלהשלים המספר דל"ב חוטין דציצית דבינה דאימא אין צריך לתכלת, לכן אינו נוהג.

אך נראה לי להעיר על זה מענין תקיעת שופר בשבת, דאיתא במשנה רפ"ד דר"ה דבמקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ובגמרא הטעם משום גזרה דרכה. דבאמת הדבר פלא לרחות מצוות עשה משום חשש רחוק כל כך, וכמו שהקשה על זה בלקו"ת בדרושי ר"ה בר"ה להבין המשנה. והתירוץ מבואר שם, דלהיות בשבת בלאו הכי יש המשכת האור שממשיכים על ידי השופר וממילא אינו נצרך לשופר, ומכל מקום מן התורה מצוה וחיוב לתקוע גם כשחל בשבת, מבואר שם, מפני שיש כמה מדריגות בבחי' התענוג, ועל ידי השופר נמשך תענוג עליון יותר, אשר מובדל בערך מהמשכת התענוג דשבת, ולכן צדיקים שופר מן התורה בשבת גם כן. אך רבנן דחו מצוות עשה זו בשבת בזמן בית שני, לפי שאין ביכולתנו להמשיך ההמשכה האמיתית הנמשך על ידי השופר, ומכל מקום במקדש היו תוקעין גם בבית שני, דלהיותו שער השמים הי' יכול להיות בו גילוי הנ"ל, אבל לא בגבולין (על פי זה יש לומר בענין התכלת, שנתבאר לעיל דנראה שאחר החורבן הגם שהי' תכלת, מכל מקום לא נמשך ההמשכה האמיתית דתכלת היינו הציצית דבחי' חכמה כו', יש לומר דתנאים ואמוראים שהיו אחר החורבן הנה הם עצמם המשיכו בחי' ההמשכה האמיתית, להיות שהיו בבחי' מקדש ומכון לשבתוי"ב ית', וכמארז"ל ג' בתוכו לא נא' אלא בתוכם בתוך כל אחד ואחד כו', והמה ודאי היו במדריגה זו). ובמ"א מבואר להיות שיש שבת ושבת שבתון בחי' שבת עילאה, ובחי' זו מאיר בשבת רק בבחי' מקיף, ועמ"ש בלקו"ת ד"ה את שבתותי תשמרו ובהביאור, ועל ידי השופר נמשך גם בחי' זו בבחי' פנימיות, ולכן מצוה מן התורה לתקוע גם כשחל בשבת. ובבית שני נדחה מפני שגם על ידי השופר אי אפשר להמשיך בזמן הזה מדריגה הנ"ל בבחי' פנימיות, ובחי' שבת תתאה נמשך בלאו הכי גם בשבת בזמן הזה. ומכל מקום במקדש היו תוקעין, רק הנפקא מינה היא בגבולין כנ"ל. ומה שתלו בתקיעת שופר בהחשש שמא יטלנו כו', יספיק כאן החשש דכלאים שלא במקום מצוה י', ובפרט במלית קמן, דכמה אנשים פשוטים נושאים שלא מצמר, ואם יהי' ענין התכלת דבר השווה לכל נפש (אשר כן צריך להיות אם נחשוב זה לחיוב), הרי זה חשש לא רחוק שיבוא לידי איסור כלאים. והרי זה ממש כמו שאמרו לענין תקיעת שופר, הכל חייבים בתקיעת שופר ואין הכל בקיאיין כו'.

גם הדבר הזה לתלות סיבת בטולה מכל ישראל גם מיוחדי סגולה משום יוקר מציאותה של תכלת, כבר לקבל. ושמעתי אשר בימי כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה ג"ע הי' באיזה זמן מלחמות גדולות בעולם, והי' חשש שלא יהיו אתרוגי איי גענאווא, ורצה כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה ג"ע לשלוח שליח מיוחד לאיי גענאווא להביא לו אתרוג^ס, ואיך לא היו

יד ראה שו"ע אדמו"ר הזקן סי' ט ס"ב.
טו כדלקמן סי' כה.

יב ע"פ בשלח טו, יז.
יג ראה אלשיך עה"פ. של"ה ר"פ תרומה (סמ, א).

משתדלים גדולי ישראל בכל תוקף ועוז להשיג התכלת. ואם כי אינו דומה לאתרוג, דבתכלת צריכים לידע אמיתת הדבר שזה תכלת האמיתי. מכל מקום ודאי לא היו מניחים ידיהם מלהשתדל בהשתדלות יתירה להשיג החלזון או לידע אמיתת הצביעה. וכפרט לפי מה שהעלה, שגם אם אינו תכלת האמיתי אינו מפסיד.

כפי שמצוייר החלזון במאמר פתיל תכלת, כמדומה לי ברור שראיתיו זה כעשרים שנה מלפנים באקוואריום דברלין^{טז}. ראיתי חי' קטנה והיא מוריקה לעתים מיין שתור שמשחיר את המים סביבה. ולפי שלא עלה על דעתי שזה יהי' החלזון, לא שמתי לבי לעיין על כל פרטיו.

והשי"ת יעזור לנו לקיים מצותיו יתברך, ויתן בלבינו לעבדו בלב שלם, ונזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, ונעשה לפניו כמצות רצונו ית'.

והנני חותם מעין הפתיחה בת"ח לכת"ר שי' על הספרים בענין התכלת וס' סדרי טהרות ויתר הספרים, והשי"ת יעזור לנו להבין ולהשכיל בתורתו ית', ונבוא אל עמקי סודותי, ולא ימושו מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

ויקבל כת"ר החיים והשלום והברכה מאדון השלום, ויהי נועם ה' עליו, ויראה טוב באחב"י, כנפשו הט' וכעתירת ידידו המוקירו ומכברו כערכו הרם והנשא.

סימן ב

הערות לשערי תפלה — תרמ"ז

ב"ה יום ד' ק' מ"א
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרה"ג המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אברהם דוד ב שי'

מכתבו צירוף ההשלמות לס' שערי תפלה^ג נכון הגיעני. והאמת הוא אשר ידידינו רי"ק זעלינסאהן שי' כתב זאת לכה"ר שלא מדעתי, וכעת אין לי פנאי לעיין בהם

ג הסדור תורה אור עם „שערי תפלה“ נדפס לראשונה בשנת תרמ"ו. וההשלמות נדפסו בהוצאה השני' בשנת תרמ"ט. התאריך „יום ד' ק' מ"א“ מתאים לשנת תרמ"ו. והיינו שמיד אז הכין לדפוס את ההשלמות, ושלחם לרבינו לעיון.

אחר כך בשנת תרנ"ו נדפסה מהדורה חדשה של חיבורו, בשם „שער הכולל“.

ד היינו שה"ר יעקב קאפיל זעלינסאהן הציע להרב לאוואט, שישלח את ההשלמות אל רבינו על מנת שייקדם, ורבינו משיב שאין לו פנאי.

וראה לקמן סימן ד, שליקוט ההנהות דלקמן שם נכתבו על סדור שערי תפלה.

טז ראה אגרות קודש רבינו (ח"א אגרת כו ואגרת כט, וח"ו אגרת א'קלד), שאחרי פורים תרמ"ט הי' רבינו ברלין.

סימן ב

א נדפסה באגרות קודש ח"א אגרת יד.

„נוסח אחר מהג"ל“ הנדפס לקמן, פורסם ב„כפר חב"ד“ (גליון 927 ע' 34) מכתב"ק, והוא מה שרשם לעצמו תחלה, ואחר כך שלח מכתב אל הרב לאוואט, מיוסד על הרשימה הג"ל.

בהמשך לחשובה שלפנינו נכתב כנראה הסימן הבא.

ב בעל קב נקי, ושערי תפלה (ושער הכולל) ועוד. תשובה נוספת אליו — לקמן סי' ג.

מצות תכלת בזמנו

המתברר מדברי רבותינו ז"ל אודות התכלת וחיובה בזמן הזה

מהדורה מעודכנת לשנת תשע"ד

גדר מצות תכלת בציצית

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' לילית ה"ג) "במצוה זו שני צוויות, שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה, ושיכרוך על הענף חוט תכלת."

איתא בגמרא "גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת" (מנחות מג:). (מכלל שיש עונש למי שיש לו תכלת ואינו מטילו, ואינו בגדר 'רשות' בלבד).¹

בתוספות בבבא מציעא (פ"א ד"ה שתייה) מבואר שמי שאינו מטיל תכלת בטליתו "עובר על מצות ציצית."

וכן איתא בס' ערוגת הבשם (תלמודי בעלי התוספות, ח"ג ע"ב 210) "אם יש לו שני מינין [לבן ותכלת] ואינו רוצה כי אם במין אחד, מכין אותו עד שתצא נפשו כדין כל מצות עשה."²

וע"ע בשו"ת בית הלוי שכתב שמי שיש לו תכלת ומטיל לבן בלא תכלת, עובר על בל תגרע (ה"א סי' נ"ג, וכ"כ השפת אמת ר"ה כ"ה). ונראה שכן דעת המ"ז צ"ח סי' ל"ד ד"ה ייח, וכ"כ הגרי"פ פערלא ז"ל בפירושו למה"ר לר"ג נו"א ז'.

מצות תכלת בזמן הזה

[לברר שמצוה זו נוהגת בוה"י ושאפשר להחזירה בלי מסורת]

כתב המהר"ל (ש"ת החש"ת סי' ה')³ "...וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלקלו שיהא התכלת מצוי, כש"כ למאי דכתב סמ"ג דאיתו דג חלזון הוא בים המלח⁴ וכתב סימנין בקל היה לעשות תכלת..."

וכן כתב החמדת שלמה (ה"ע סי' ט כ"ג) "אין הדבר מוכרח שלא ימצא תכלת אף בוה"ז אם נעמוד על כל הבדיקות כמו שהעתיקם הרמב"ם ז"ל בהל' ציצית."

והארצות החיים (להג' מל"ג, סי' ט מה) כתב "וע"י בשו"ת ההדב"ז (סי' תרפ"ג) [שכתב] ואפשר שעד היום הוא [החלזון] מצוי אלא שאין יודעין לצודו עכ"ל ולפי"ז י"ל דגם בסדין בציצית יש חשש דשמא ילמדו [לעשות תכלת בוה"י]."⁵

גם אצל גדולי הראשונים מצינו אסמכתות לזה:

בספר החינוך (מ"ה ש"ס) איתא, "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו"⁶ [אבל אפשר הוא מכל מקום] [וכן דייק האדמו"ר מלאדין ז"ל כספרו ש"ן התכלת].

והרמב"ן כתב (מלחמות, שנה י"ב: מדי' ה"ר"ף) "והנה לבעל המאור [שס"ל שהתכלת מעכבת את הלבן] עכשיו במקומות הללו [שארן תכלת] אין אדם צריך להטיל לבן לבדו"⁷ [משמע שבשאר מקומות ייתכן שהתכלת מצוי אף בזמננו] [כן דייק הגרי"פ פערלא ז"ל, קובץ ט"ס כ"ה ע' קמ"א].

מקור התכלת - החלזון

"תכלת אין כשרה אלא מן החלזון", שלא מן החלזון פסולה" (תוספתא מנחות פ"ב הל' ו', וכ"כ צ"ח לילית ז"ל) [ש"אן צ"ענין תכלת חלזון, וע"ע מנחות מג:]. וה"ל תכלת ה"י לבע"ה, ומייתקין דס' חלזון, וכן פסק הרמב"ם פ"ב מהל' לילית.

חלזון הוא תולעת⁸ (רש"י סנהדרין לא. ד"ה חלזון, וכן גרש"י ע"ה ויקרא כ"ב ו' ור"א"ס ש"ס, לרצ"ה שנה סי' ק"ד, ר"ש ור"א"ד על תוי"כ מנור"ה א' פ"ה א' הל' י"ד; וע"ע צירושני שנה סי' פ"א).

¹ וכתבו הנצי"ב (העמק שאלה, שאילתא קכ"ב) והארצות החיים (ג' ב') שזה למאי דקיי"ל תכלת אינו מעכב את הלבן, וכן מוכח בדברי הר"רי"ף והרא"ש (על הגמ' שם) והרמב"ם (פ"ב הי"ב).

² לשון 'חויב' מופיע לגבי התכלת בעוד ראשונים בסוגיית 'סדין בציצית' (שבת כ"ה, ה): והם: התוספות, הרמב"ן (במלחמות), הרשב"א, המאירי, תוס' הרא"ש, והר"ן (על ה"ר"ף); והרא"ש (תוס' הרא"ש יבמות ח' ד"ה למ"ה) אף כינה מצות תכלת "עשה של חובה", וכ"כ הלבוש (הקדמה ללבוש התכלת)... שחיוב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא רובו."

³ בא ליישב שיטתם של ר"ת והגאונים שגם בזמן שאין תכלת בגד פשתן פטור מציצות [ואף מחוטי לבן], על אף שטעם הפטור נוגע רק בזמן שהתכלת מצויה [משום הגזירה שמא יבוא ליד אסור שטענו].

⁴ הסמ"ג העתיק בזה דברי הרמב"ם (פ"ב מהלכות ציצית הל' א), וכוונתו לים הגדול, וכן דרך הרמב"ם בכל מקום לקרוא לים הגדול ים המלח [כי כן נקרא ערבית אלבחר אלמלח] [ע"פ מהל' כלאים ה"א ובמקומות שם, וכן בקרית מלך למ"ן הור"ח' ש"ליט"א, וכ"כ הדרי"ל בביאורו לפרד"א פ"ה, והגרי"ח סופר שליט"א האריך בזה בקובץ בית אהרן וישראל לגיון צו].

⁵ ולכן יש לפטור בגד פשתן מציצית גם בלא תכלת, כנ"ל, וכ"כ העולת תמיד (ט, א). "דשמא יתגלה תכלת ויבא ליד אסורא דכלא"ם, והובא במ"ב (סי' ט) בשעת"צ אות כ"ב.

⁶ משמע שכל צבע בגוון התכלת שבא מכל חלזון [שהיה לפני חז"ל], כשר לתכלת, שהרי בגמ' ובתוספתא כתוב חלזון סתם וילא תנייח סוג החלזון השדר, כמו שנתפרש שם בענין תולעת שני שהיא דוקא ימי התבשול שבחרם, הבא שלא מן התולעת שבחרם [ש"ת"א], או ייתכן שאין יותר ממין אחד של חלזון שאפשר להוציא ממנו צבע תכלת. וע"ע בפ"י מהר"א פולדא לירושלמי (כלאים ט א) שמבואר מדבריו שכל הצורך בחלזון [הפסול בקלא אילן] הוא שיהיה הצבע מדבר "שיש בו רוח חיים".

⁷ רמ"מ א"ן בזה חסרון של ימן המותר בפי'ן; ע"י בשו"ת נו"ב (מהדו"ת א"ח"ט א) ובשו"ת חת"ס (נו"ד רע) ובאבן האזול (פ"א מהל' כלי המקדש ה"ט), וכן בירר האדמו"ר מראדין בספרו פתיל תכלת;

ה"ג ובמפרשים שם [שרק מזה שחלזון חי יותר מן הדגים או יודעם שיש לו גידים ועצמות], ובחי המיוחסים להר"ן שנה ק"ו. ש"כ "שלא חלזון שהוא גוף אטום כחלזונה הללו שבאשפות ואינו צלל אצורים", וכן הוא צריע"ה שם (ע"ה);

ויש לו נרתיק (דברים רכ"ב ז י"א, ש"ה"ש רכ"ב ד י"א, פסיקתא דרב כהנא פ' בשלח, מדרש תהלים ט' כ"ב) "לא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נתיקו גדל עמו", וכ"כ הערוך [ערוך חלזון ז', ומוסף הערוך ערך חלזון ג'] שהוא מוקף, וכן מפורש בפיה"ש להרמב"ם [צת"ה"ס ה"ר עזרא קורח] כל"ס פ' י"ב א', "אז שקשר חלזון צר"ש"ו: הוא האדף של צלל חי היינו הנקרא חלזון";

הרי שיחלזון הוא הנקרא 'snail' באנגלית, ו'חילזון' או 'ישבלול' בעברית.

גם מרש"י והרא"ש נראה כן (רש"י דברים ח ד והרא"ש ע"ה דברים כ"ה ד) [רש"י מעתיק מדרש הני"ל יצא ולמד מן החלזון] ובמקום 'חלזון' כתוב 'חומט', וז"ל: "ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו", והוא עצמו (ויקרא י"א ל', והגני"ב י"א) תירגם 'חומט' ל'לימצי'ה, ותירגם גם שבלול" כן (שנה ע"ז); וגם הרא"ש העתיק מדרש הני"ל ובמקום 'חלזון' כתב 'ישבלול';

וכן פ"י רש"י בהדיא (ע"ז כ"ה) "משקדי חלזוני: לימצי" בלע"ז", וכן איתא בפ"י רמ"ה (במנחות ל"ה): "חלזון קורין בלעז לימצי". לימצי"ה- 'limace' בצרפתית הוא הנקרא 'חילזון' או 'ישבלול' בעברית, ו'snail' באנגלית.

וכן משמעות המילה 'חלזון' בערבית⁹ (ספר השרשים לר"י אבן ג'את, ערך ש-צ-ל¹⁰; וע"ע בספר הגמ"ד המוספיק ל"ר תמוז הירושלמי ערך חלזון שכתב בפיה"ש: "חלזון... הוא אלחלזון בערבי גם כן").

וכן כתבו להדיא, שהחלזון הוא 'חומט'¹¹: היעב"ץ (בפ"י סידורו פ' לילית בקר"ש), המהר"י כהן (חתן המהר"ל, צפ"י על מדרש תהלים ה"ג), התפארת ישראל (ע"פ הערוך, בהקדמתו לסדר מועד), התבואות הארץ (ח"ב פ"א), והמתנות כהונה

[המשך בעמוד הבא]

והעץ יוסף (בדברים רכ"ב הל').

זהות חלזון התכלת

בחז"ל מבואר שהחלזון שממנו היו עושים את התכלת היה נצוד בחלקו של זבולון (מגילה ו', ותרומה יז"א) [חלת הצרכה ל"י, וספרי שם] על חוף ים הגדול בין סולמא דצור וחיה"ה¹² (שנה כ"ו).

וידוע לנו מהנביאים והכתובים ומדברי מחז"ל שאומות העולם השתמשו בצבע התכלת בימי קדם (ויקרא י"ב, ויקראל כ"ג ו', וס' ש"ס כ"ד, ד"ה ז', ו' אסתר א' ו', ש"ס ח' טו, וע"ע צ"ח לילית רכ"ב מ"ק פ"ר לא; שנה כ"ה, טירזין לו, וכ"ה מדברי הרד"ק סי' תרפ"ה והפ"י יהושע שנה ע"ה).

והנה בספרי חכמי או"ה¹³ הוזכרה הרבה צביעת צבע כחול" וסגול מסוג חלזון הנקרא **פורפורה**, שעשייתו היתה בארץ ישראל באזור צור וצידון.

והנה היעב"ץ¹⁴ "ובענין צידת חלזון אמרו בפרק במה מדליקין... מסולמא דצור ועד חיפה, וכדבר הזה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם, כותבי ישובי המדינות והנמצא בה לצורך העולם, וזכרו שלא

והרדב"ז (מצודות דוד ע"ב) כתב בפירושו שהחלזון הוא בריה טמאה, וכן נקט מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפשיטות שהוא מין טמא (קובץ תשובות ח"א סי' ט).

⁹ המשווה בין מדרש הני"ל לדברי רש"י, ראהו שדבריו שם הם העתק מהמדרש, וע"ש ברבינו בחיי שהעתיק כל דברי המדרש כצורתם וגם כתב 'חומט'.

¹⁰ וע"י בראשית רבה (פ"ר ט"א א) ששם תירגם המדרש עצמו 'ישבלול' 'לימצי'.

¹¹ ע"פ ספר המתרגם שם (בעמוד א'), וכ"ה בספר תרגום העל"ז [ערוך ניומן ע"פ כ"י פרמא, וכ"ה בהגהות וציונים במהדורת עזר וחדר]; ומסתבר שבכ"י היה כתוב 'לימצי', ונשתבש ל'לימצי' נ"ייה הפרת ח"ן] בדפוס ויניציה, ומשם ל'לימצי' בדפוס ווילנא.

¹² וע"י רבא"ע ויקרא י"א י"ג, שייש כדמות ראה"ה מלשון ערבית ללש"ה"ק "בעבור היות שתי הלשונות קרובות" [ע"ע מגילה י"ח], וכל שכן לארמית [ע"י רמב"ן שמות ל כ"ב, והקדמת ספר המעריך].

¹³ וכן הוא במילונים של ערבית ופרסית עד היום.

¹⁴ וכוונתם ככה"י לחילזון עם קונחיה, כנ"ל.

¹⁵ יש לציין שהעיר חיפה היתה מכונה אצל או"ה 'פורפיריום', ככה"י על שם צביעת הפורפורה שהיתה שם.

¹⁶ וע"י ב"י כפתור ופרח (פ"י א', ח"ב ע"ב פ"ג במהדורה החדשה) שהוכיח מגמ"י זו שמקומות אלו הן מחלקו של זבולון.

¹⁷ ע"י רבא"ע (נוסח ב'), מהד"י מוסד הרב קוק) שמדובר בתכלת מהחלזון.

¹⁸ אריסטו [חי בתחילת תקופת בית שני] (בספרו היסטוריה אנטימולוס), סטראבון (בס' גאוגרפיה), וטורביוס (בס' די ארכיטקטורא) [שניהם חיו בסוף בית שני], פליניוס (בהיסטוריה טרוליס) [חי בזמן החורבן], ועוד.

¹⁹ בלשונם 'יקינטינון', 'ילווידוס', או 'יקובכליא'. צביעת היקינטינון מהפורפורה הוזכרה בקודקס ויקטוריאנוס. ר' אברהם הרופא [שבהקדמת ספרו כ' שהיה בקי בלשונות ובכתבי היוונים והרומיים, ובקיאיות הגולה נכרת בכל ספרו] כתב ב'ש' שלטו הגיבורים שתכלת נעשית מדם הפורפורה, וגם (בפ' מד) שתכלת היא הצמר הצבוע בעצם השמיים."

נמצא במקום אחר¹¹ הדג שצובעין בדמו תכלת כי אם בין שני מקומות הללו וכו'.¹² (מנחת כהן פ"ד) [בספרי או"ה העתיקים לא נזכר על שום בריה אחרת שצובעין בדמה, כי אם חלזון הפרופורא].

ותב השלטי הגיבורים (ל"א הוצא, תלמוד מהר"ם ק"ס, פ' ע"ט) "...רמש הים שנקרא פורפורה, והוא החלזון שצובעין בו התכלת".

וכ"כ החוות יאיר (בספרי מקור חיים סי' י"א ס"ק ז'), "בחיידושים כתבתי דם חלזון שבו צובעין תכלת אינו בלוי"א (כחול), רק צבע פורפורה¹³ [סגול] שנעשה מדם דג שנקרא הדג פורפורה".

וכן דעת הגר"ש הירש זצ"ל, בפירושו על התורה (במקורו בגרמנית, דברים ג' י"ג, על נכתב וצולן) שתרגם את המילה 'חלזון' בגמ' (מגילה ו') 'פורפורה' שנעקקע' [חלזון הפרופורה].

וכן משמע בראב"ה (פרכות סי' כה) "וגרסינן בירושלמי¹⁴ בין תכלת לכרתי, בין פורפורה ובין פריפינין" [משמע שמתרגם תכלת 'פורפורה' - דבר צבוע מהפורפורה]; וגם משמע כן בפרקי דרבי אליעזר

(פ"ק ו) ובאסתר רבה (פ"י) [שמפרשים הפסוק 'ומרדכי יצא לבגוש מלכות תכלת וחור' שמרדכי לבש 'פורפורה'] (וכן מפי' במוסף הערך ע"ד פפריאל, ובתוספות ראש על היראים מלוא ח"א; וכי' בספר לישומי אלילת המינים להארי"ל ל:; ובתנ"ך המגן ח"ד ז' א"ה נקרא פורפורה דמלכא וקרא נגד תכלת").

הפורפורה מצוי עד היום על חוף הים הגדול בין צור וחיפה, ונודע בשם זה עד היום ביוון¹⁵, וידוע בעיקר בשמו המדעי 'מורקס טרונקולוס' [ארגמון קה-קוצים]. וברור מכתבי חכמי או"ה הקדומים שכתבו על הפורפורה לפרטי פרטים, שהמורקס המצוי כיום הוא הפורפורה של הקדמונים¹⁶.

כמו כן נמצאו¹⁷ בין צור וחיפה שרידים של בתי צביעה מתקופת חז"ל עם ערימות של קונניות ממין מורקס, שבורים במקום הפקת הצבע, וכן חרסים עם שרידי צבע.¹⁸

בגמרא (מנחות מג, ב"ב ס"א): מבואר שלויף התכלת היו

משתמשים בקלא אילן [צבע המופק מצמח שקוראים אינדיגו בלע"ז, וניל' בערבית (ערך ע"ד קלא אילן, ונ"י צ"מ לז' מפי הר"ק ד"ה אילן, וכן בש"ת הגאונים (גילגור, כ"ד ז' עמוד 333) וכ"פ הר"ם (מונח צאלה"ס) צ"ק ל"ג]. צבע הכחול העשוי מהמורקס דומה ממש לצבע המופק מהקלא אילן עד שאף המולקולות [molecules] שלהם זהים ממש¹⁹.

ברמב"ם (פ"ג מה' ל"א) מבואר שהתכלת היא צבע העומד ביפו, ושאר צבעונים אינם עומדים כמו התכלת (ש"ס ה"ד) [בספ"ק משנה ש"ס, ש"ין מקור הרמב"ם בגמ' מנחות מג: לגבי הנחת הכלת מקלא אילן] מבואר שכוונתו בישאר צבעונים לקלא אילן, שהיה נחשב בזמן חז"ל לצבע חזק בעצמו, ע"י ב"ק (ל"ג) ובישי"ש (ש"ס). התפורא הוא צבע מיוחד בחוזקו, והוא הצבע היחיד שנודע עליו מימי חז"ל שחזק יותר מקלא אילן.

¹¹ כוונתו שלא זכרו חכמי האומות שנמצא בכנרת (וגם זכרו במפורש שלא יחיה במים מתוקים), ובא לאפוקי ממשות לשון הוזה"ק שמשמע שנמצא בים כנרת (שמות מח: ושמות קמ"ט). וכבר תירצו לקושיא זו הרמ"ק [שאין כוונת הוזה"ק לים כנרת הגשמי אלא לספי מלכות] ועוד, ותירוציהם מובאים בטענות בספר לולאות תכלת (עמ' 145).

¹² וכ"כ האדמו"ר מבראדצין בעצמו (הקדמה למאמר תפיל תכלת) "וכן בימי היוונים והרומים בימים הקדמונים, היה נחשב צמר הצבוע תכלת לקרות גדול והיו לאות רוממות השררות... ומלאכת הצביעה היה ידוע אז במדינת טוראס ומעת נהרסה המדינה הזאת וכל סביבותיה בחופים התיכון ע"י היהושעאלים נשכח מלאכת הצביעה...". ואין כל ספק שמדבר על הפורפורה של היוונים. ותמוה קצת איך נעלמה מהאנן הנ"ל מציאות הפורפורה, מ"מ מוכח שסבר שהתכלת של או"ה והתכלת של ישראל אחת הן.

¹³ היה לו כל כך ברור שהפורפורה הוא החלזון, עד שקבע על סמך זה שצבע התכלת פורפורה-סגול לגבי זמן משידיין לא נודעה האפשרות לצבוע ממנו גם כחול.

¹⁴ דברים אלו אינם לפנינו בירושלמי, אך כידוע אבדו מאתנו הרבה מאמרים מהירושלמי, ואם אמנם ייתכן שאין הראב"ה מתכוון לתלמוד ירושלמי רק לספר קדום שהיה מכונה 'ירושלמי' ע"י קובץ ירושתי, שנה א' ע"י ר"טו בהערה), מ"מ אם הביא אותו הראב"ה, בודאי שהוא ספר מוסמך; וע"י ברד"ל בספרו קדמות הזהר, שכתב שיספר ירושלמי הוא כינוי לזוה"ק או לחלקי זוה"ק שנעלמו מאתנו. מכל מקום, מדכתב הראב"ה 'גרסינן בירושלמי', משמע שכוונתו לתלמוד ירושלמי.

¹⁵ הוא משמש שם לאכילה אך לא לצביעה (ולכן לא ייתכן שמחמת צבעו הלבשי עליו שם זה).

¹⁶ ע"י ספר לולאות תכלת (ע"י 263), וכן מוסכם בלי חולק אצל כל חוקרי העתיקות שהפורפורה הוא המורקס של היום. אבל בזמנם ובמקומם של הגדולים הנ"ל לא ידעו את זהות הפורפורה.

¹⁷ וא"י לברר הלכות מארכיאולוגיה, או לה"פ להביא מהם סמך, כמו שמצינו לגבי הכרעת מנין החוטאים ממתי מדבר (כ"ב ע"ד) סדר הפרשיות בתפילין (פסקי תוס' מנחות צב, סמ"ג ע"ש כ"ב, והובא בב"י סי' ל"ד), משקל השקל (רמב"ן שמות ל"ג, ובחפספה לפי התורה) ועוד הלכות.

¹⁸ ע"י ספר התכלת לר"מ בורשטיין באריכות (עמ' 257 ה"לחה). גם על שקלי צור מופיעה דמות הפורפורה, וגם נמצא עמוד בצפון אפריקה עליו חרוטה תמונת שני חלזונות מסוג המורקס וכן המילה "פורפורה" שנשמעותה 'מקום' [עשית] הפורפורה, ולאחרונה נמצאו גם אריגים צבועים בחול המורקס טרונקולוס.

¹⁹ ע"י שילוחים בנינים בעמילדות הצבע, ע"י על כך בחלק הקושיית.

עוד דברים שמצינו בחלזון התכלת והפורפורה

- שניהם טומנים עצמם בחול (מדרש לקח טוב [פסיקתא זוטרתי], דברים לג, י"ח).
- דמו שצובעין ממנו מיפקד פקיד²⁰ (חוס' שנה ע"ה. ד"ה כי היכי, כחונות ה: ד"ה מיפקד פקיד ומכ"ה כן מן הגמ' ע"פ שיטתו צנ"ן חזרו).
- צריך להוציא הדם מיד אחר פציעתו "כי היכי דליציל"²¹ צביעה"ה (שנה ש"ס) [צבע הפורפורה מתחיל להתקלקל משעת מיתתו].
- היו עושים ממנו גוונים הרבה (רבינו חיים פלטיאל ע"ה' בראשית מע י"ג בשם מדרש, י"טשים ממנו כל מיני צבעים).
- תכלת נקראת 'טריון' (מוסף הערך ע"ד טריון, ובתוספות הוציא חז"ר הערך עלמו) [צבע הפורפורה היה נקרא טריון על שם צביעתו בצור, שנקרא בלשון העמים טייר-Tyre; וכמו כן נקראו שניהם יקינטינון, "חור כרפס ותכלת, תרגום עקילס איירינון קרפסינון ויקינטינון" (מדרש אסתר ומוסף הערך ע"ד איירינון, ע' טייון, וע' יקינטינון), וכן הוא בתרגום השבעים וביוסיפון, וכן נקרא הצבע של הפורפורה בכמה מקומות; אם כי ייתכן שהוא שם כללי לגוון התכלת (מפורש במוסף הערך ש"ס)].

• תכלת היתה יקרה מאד (מנחות מג: דומה לחוס' של זכ"ב, מה: "לפיכך דמיו יקרים", וכ"כ רש"י מגילה ו' וז"מ ס"א): [וכן כתבו חכמי יון הנ"ל שצמר צבוע בפורפורה היה יקר מאד];

• ואף שימש הרבה לבגדי מלכים (אסתר ה טו "גלגת מלכות תכלת... שנת כו. ורש"י ש"ס, רמב"ן שמות כ"ז ז) [וכן כתבו חכמי יון לגבי צבע הפורפורה שהיה מיוחד למלכים ושרים: "ועל ידו היו ניכרים ממשוטי ע"ם"; וכן איתא באסתר רבה (י' י"ג) "מלך לובש פורפורה... ובמדרש תהלים (כ"ב) "שאלך דרכו של הדיוט להשתמש בה"; וע"ע במדרש הגדול (במדבר ד ט) "שכן דרכו של מלכים, פורפורה שלהן תכלת"].

• התכלת נעלמה בסוף תקופת רבנן סבוראי או בתחילת תקופת הגאונים (ע"י מנחות מג: "מור ממשכי אייתי תכלתא בשני רב אחאי" [בתקופת רבנן סבוראי, ע"י סדר תנאים ואמוראים ח"א, אגרת רש"י ע"ג, שה"כ להדי"א אות קמ"ה, וכן דעות הראשונים, רבנן סבוראי פ' כ"ג] ונש"ת ר' ש"ר שלם גלון סי' ז אות ד, כח: "כשהיה תכלת ניד ישראל", וגם בשאלותיו כבר לא הביא הלכות תכלת למעשה) [הצבע של הפורפורה ג"כ הוגבל באותה תקופה, ע"י הלחן].

• כנראה מחמת גזירות עליה ממלכי רומי (ע"י סנהדרין י"ב. וכן יהודע ש"ס, ועליו גזירה כזו על הפורפורה בקודקס יוסטיניאנוס²², ובקודקס תיאודוסיוס, [אוספי גזירות של קיסר רומי]; וע"ע רמב"ן שמות כ"ז ז "והתכלת גם היום לא ירס אלא את ידו לגבוש חוץ ממלך גויס", ורמב"ן בראשית ד א "ומלך גויס... רמז למלך רומי"²³ וכן בילק"ש ש"ס).

• "דמון [של החלזון] שחור כדיו"²⁴ (רמב"ם הל' ל"א פ"ב ה"ב) [ואכן דם הפורפורה המשמש לצביעה שחור כדיו, ונראה כפס שחור על בלוטת הצבע²⁵].

יוצא לנו מכל הנ"ל:

שבכדי להניח שהמורקס אינו חלזון התכלת נצטרך לומר: שבזמן חז"ל היו שני מיני חלזונות מצויים בין סולמא דצור וחיפה ששימשו לצביעת צבע בגוון התכלת, שהיו גם צבעים יקרים, וחזקים, ודומים ממש לקלא אילן, ואף שניהם נקראו פורפורה, וגם שניהם היו מפורסמים (כ"ב פ' ט"ז).

ומכל מקום, אין זכר לחלזון הפסולי בדברי חז"ל, וגם לא הזהירו שאלו, השתמש בו לתכלת [כמו שהזכירו קלא אילן], וכן שלא להחליפם בטעות, על שם שהיו דומים כל כך; וגם נעלמה התכלת המוזכרת בחז"ל מחכמי או"ה, אעפ"י שהיתה בשימוש נפוץ לצביעת בגדים (כדמוכח בשינוי ז"ל: "המולא תכלת צבוק [פסול], שמה לנכ"ט לזכך גנד]. ... אדעתא דגליתא לנצנייהו".

ומלבד שכלל לא מסתבר לומר כן, קשה ביותר איך אמרו חז"ל בסתמא "תכלת אין כשרה אלא מן החלזון, שלא מן חלזון פסולה" (תוספתא מנחות פ"ע ה"ז) שמשמע שכל שא מחלזון, כשר לתכלת.

²⁰ "מופקד ועומד שם כנתון בכללי" (רש"י שבת קל"ג).

²¹ כ"ה לפנינו, וכן ג' רש"י וראב"ה (שבת ס"ד קצ"ד), ו"י"ג דליציל (רמ"ב גאון סי' תפ"א, ר"ח, רמב"ן).

²² בבדק ונמצא כי צבע שהוצא מן החלזון חצי שעה אחרי פציעתו [זמן מיתתו קשה לקבוע בדיוק] כבר אינו צלול כראוי.

²³ זה הלשון שם [ע"פ תירגומו ל' ר' אליהו טבגר בקובץ והיה לכם לצביעת תשע"א] "לא תהיה שליטה לאדם פרטי בצביעה ובחפצה של הפורפורה, זו הנקראת בלטה, אוקסיבלטה, היאקוניתה, לא במש ולא בצמר, אם בכל זאת משהו מוכר גזית מורקס הנ"ל, עליו לדעת שהוא יאבד את שחרותו ואת ראשו". יקינטינון הוא תכלת, ע"י לעיל בדברי המדרש רבה ועוד.

²⁴ אך ייתכן שהכוונה רק למלך חשוב, כמו שהוא ברמב"ן לגבי מלך מדין (במדבר כ"ה י"ב).

²⁵ בנו"כ הרמב"ם לא נמצא שום מקור לדבריו, וכי' שהיה לפני הרמב"ם מדרש שאינו מצוי שהיה כתוב בו כן [ומה שנמצא במדרש הגדול אינו אלא העתק מדברי הרמב"ם, ונכתב אחריו]. וע"י בצפנת פענח שהציע מקור לרמב"ם מהירושלמי (פ"ב דגה), דם גדים שחור. ויש שמצאו מקור להרמב"ם בדברי חכמי היוונים שכתבו גם הם שבלוטת הצבע של הפורפורה הוא שחור.

²⁶ ורק אחרי הוצאתו וחיפתו לאויר משתנה לסגול.

שאלות נפוצות על הפורפוא, ועל החזרת התכלת בכלל

[הערה לקורא – העלון וההערות נכתבו בדקדוק רב, וכוללות בהם תשובות לשאלות רבות שלא התייחסנו אליהם ישירות במדור זה]

ת: במנחות ריש פרק התכלת מבואר שהאמוראים לבשו וצבעו תכלת כחמש מאות שנה אחר החורבן, ובהכרח שהחיוב קיים גם בזמן שאין בית המקדש קיים אם התכלת בנמצא [וכאשר אינה נמצאת נתלה חסרונה בחורבן בית המקדש, וכל כונת הארז"ל אינה אלא לבאר טעם היעדרה, כמבואר בשו"ת וישב הים להגר"י הלל שליט"א (סי' כ) שכן דרך הארז"ל לבאר נוהג שבעולם ע"פ הסוד, "ורק אם אומר להדיא בדרך הוראה שכן צריך לנהוג, אז ודאי נכון וטוב לחוש ולזהר לקיים דבריו" עיי"ש; ועי' בדברי הגה"ק האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל בשו"ת דברי יואל (סי' מד ג), שמבואר שם שהתכלת יכולה לחזור לפני הגאולה, ועיי' בדברי הרה"ג ר' עמרם אופמאן שליט"א (קוצן והיה לם לילית תשס"ז) שמבאר שתכלת היא מקישוטיין דכלה שכלל ישראל מכינים בעקבתא דמשיחא].

בגמרא בבא מציעא (פ"א): איתא: "אני הוא שעתידי ליפרע... ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא", וא"כ נראה שיש איסור בהטלת תכלת פסולה.

ת: בתוס' שם מבואר שעיקר האיסור הוא משום שמבטל מצות תכלת, ¹² משא"כ בנידון דידן שממ"נ אין כאן ביטול מצות תכלת (וכי' היר"א זקנאעס הרלוזי צ"ג ס"ג, שצאן שאין תכלת מותר להטיל קלא אילן, וכי' הבית יוסף סי' ט ד"ה וכתב הרמ"ם); והרא"ש שם כתב שמדובר באונאת לוקח, כאשר מכר תכלת פסולה בתורת תכלת; והר"י מלונגל (ס"ג) פירש שהאיסור הוא רק במי שמראה עצמו צדיק בשם שאין בו (וכי' נדגה משה סי' פ"ג ש"ל).

איתא בשו"ע (סי' ט) "יש אומרים שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית והמדקקים נוהגים כן" ואם אין זו התכלת יש בזה גרעון במה שאינו לבן כמו הטלית.

ת: כתבו הפוסקים שדין זה אינו שייך לחוטים שבאים במקום התכלת (פנינת הגושם הקדמון חי' ט' ע"ז, י"ט י"ג של שלמה יצמית פ"א סי' ג, אלוות החיים ומגן גבורים על שרע ש"ס, חז"א סי' ג א"ת כ"ה וכן משמע צ"ל סעיף י"ד), וזאת מלבד מה שמבואר ברמ"א (ס"ג) שלא נהגו כן לנע"ע בשו"ת ישועות מלכו (סי' א' ו) שכי שלא שייך שום איסור בהטלת ספק תכלת.

אם אין זה תכלת הכשירה, הלא ייתכן שעובר בהטלתו על כל תוספי?

ת: בגמ' (נחמ"ח ז') איתא בתולה קלא אילן במקום תכלת ¹³ "לא יהא אלא לבן" [ואינו עובר על כך בשום

איסור]¹⁴ (תוס' ס"ג ל"ה ר"ש ד"ה התכלת, ס"ג ע"ג ט"ו, וכן הכיח צבוסית מלכו ה"ל, וכן מוכח מזה שלא העלה אף אחד מגדולי הדור שבדור האדמו"ר מראדזין ז"ל תש"ז, ועיין במסגרת על דברי גדולי הדורות, שאמרו החז"א ועל דברי הקה"ל שמוחר לנגוס תכלת אף מספק).

במנחות (מ"ד): איתא שחלזון "עולה אחת לשבעים שנה", ולא ראינו ¹⁵ דבר זה במורקס.

ת: כתב הרדב"ז (פ"ה סי' תרפ"ה) "בחלקו של זבולון היה עולה מאליו" ¹⁶ מן הים אל היבשה והיו מלקטין אותו, ואחר שגלו ישראל לא היה עולה, והשאר נבזרואדן בארץ מדלת העם לכורמים וליוגבים וארז"ל אלו צדי חלזון, משמע שהיו צריכין לצודו."

בגמ' (ס"ג) איתא "חלזון זה" ¹⁷ בריתו "יתבנית דיוקנו" דיוקנו" (רש"י צ"ג ע"ג, או "צורתו" (רמ"ם)) דומה ¹⁸ לדג", ואין ייתכן דומה לדג בחלזון המורקס?

ת: עיי' לעיל שהוכחנו שיחלזון פירושו שבלול בעל קונכיה, ואם כן יש לומר שכוונת הגמ' לצורת הקונכיה [שאכן דומה לדג, בניגוד לחלזונות אחרים], וכשי"כ לדברי הערוך (ע"כ ל"ה) "דומה לדג של ים,

תמונות של המורקס

¹² עיי' מהר"ם, מהרש"א, מהר"ם סי"ף, חת"ם, ושאר מפי שם שביארו כן.
¹³ ולבני הסוד של קלא אילן, מבואר בספר הקנה ובסי' שושן סודות (אות מד) שסיבת 'טומאתה' של קלא אילן הוא בגלל שאינו יוצא מן הים.
¹⁴ מבואר שם שעושה כן בטעות ולשם מצות תכלת.
¹⁵ ואם היה בזה איסור לאו, היינו צריכים לגזור משום כך גם בבגד של צמר [שמא יטיל קלא אילן].
¹⁶ באמת אין כאן קושיא כלל, שהרי לא ראינו אינו ראינו, ולא דע שלא עלה רק ע"פ המדענים, ולדבריהם אין שום חלזון שעולה אחת לשבעים שנה, ובעיי"כ צ"ל כדברי הרדב"ז.
¹⁷ כוונת הרדב"ז ב"מאליו" שהוא מה שעולה א' לעי' שנה (ע"פ החיד"א בפתח עינים על הגמ' שם, וכי"פ בספר אבר דוד כ"ד ב"מ תמח").
¹⁸ כן תיקנו במהדור' עוז והדר (החדש) ע"פ כל דמ"י, וכי"ב בר' נסים גאון (ע"ב ע"ד).
¹⁹ עיי' בשו"ת חכם צבי (סי' ט) שכתב "לומר על דבר שאינו דומה 'דומה' דרך הוא אף דלא דמי כל כך". וכן מציוו הלשון "דומה" שיכול להתפרש בהרבה אופנים, כמו ב"יריאה דדמיה לאופתא" (חולין מ"ז): שפירושו האמוראים באופנים שונים.

במדרש איתא (רבה והמחזיק סוף פ' שלח) "ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנו" וא"כ איך ייתכן להחזירה?

ת: רש"י (פסחים ס"ג): פ"א את המילה נגנו: "נשתכח" [וכי"פ העץ יוסף (מהדורה זכר תוק) על המדרש רבה; והיינו שאין הכרח שצבע התכלת נגנו באופן שא"ל להחזירו, וגם הרדב"ז (סי' תרפ"ה) ס"ל ששנתכח באופן טבעי "כי אינם צריכים לו כי צבע הדומה לתכלת מצוי הרבה"; וכן מוכח מכל המקורות שהבאנו לעיל שאפשר שתחזור מצות התכלת].

איתא בספרי (ח"א הכרז ש"ד): "כי שפע ימים יינקו... אמר ר' יוסי פ"ע אחת הייתי מהלך מזויב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום. אמרתי לו פרנסתך במה הוא, אמר לי מחלזון. אמרתי לו-

ומי מצוי? אמר לי- השמים! מקום יש בים שמוטל בין הרים וסממיות" ¹⁹ מכישות אותו ומת ונימק במקומו. אמרתי- השמים! ניכר הוא שגנו לצדיקים לעולם הבא." משמע שנגנו התכלת בדוקא וא"א למצוא אותה [וכבר בזמן התנאים].

ת: בוודאי היה מצוי בימינו שהרי צבעו ולבשו תכלת עוד מאות שנים אח"כ [כן מוכח כהנה מקומות נמנחה ר"פ התלמוד, ופירש הספרי דבר רב (למח"ד פ"א) שתמה ר' יוסי שם "היכי היה מתפרנס מחלזון, דמשמע דהוה שכיח ליה [כל כך] לצודו כמה זימני". ופ"י עוד, ששם מדובר בחלזונות מובחרים שרק הם "נגוזים שם לצדיקים לעתיד לבא", ²⁰ וכן מוכח מהספרי, מדלא אמר ר"י שנגנו רק אחרי שהזכיר הזקן שנמצאים במקום מיוחד (וכן דייק האדמו"ר מראדזין ז"ל במאמר שפ"י טמון ח"ט).

בשו"ת קובץ תשובות (מגן הגרי"ש אלשיך ז"ל, ח"א ז) כתב "והנה טענת הבית הלוי" ²¹ נגד התכלת של הרבי מראדזין זצ"ל הוא שאם הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים מעת שנפסקה התכלת מישראל ועם כל זה לא לבשוהו אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת, אף שיש בו כל הסימנים שסימנו בו הני"ל- ואנא לא ידענא" ²² מה עם ההמצאה אשר המציאו חוקרי זמנינו אם גם עלי' חל הטענה הני"ל".

ת: טענה זו אינה נוגעת לתכלת של המורקס, שהרי במשך מאות שנים ייחדה אותה מלכות רומי לבגדי מלכות וגזרה עליה, ועיי"ז נשתכחה מלאכת הצביעה ומציאות החלזון. ²³

כתב האור החיים (פנח"ש טו, ל"ה) וכי' האל"ף ש"ז, ויש שח"ס ד"ה זה להגרי"א ז"ל שלא נאמר לדורותם על התכלת "לאמר שהלבן לדורותם אבל תכלת בשאינו בנמצא אין חיוב בו", וא"כ מוכח שהתכלת תעלם.

ת: מכל מקום מפורש דיש חיוב בתכלת כשהיא בנמצא, רק מוכח שבאיזה זמן תעלם, וכבר עברו דורות שלא היתה התכלת מצויה.

בכתבי הארז"ל (שער הכוונות עין לילית דהוש, ד' ו' ע"א, פ"ה שער הילית פ"ה) מבואר שתכלת נהגת דווקא "בזמן שביהמ"ק קיים".

¹⁹ יש שהציעו שזה רמז לחיילי רומי, ע"פ מדרש משלי (פרשה ט) "שקמית בידים תתפש. אמר ר' ירמיה דא היא אדום אומתא רשיעתא... [והוא רמז לגזירת מלכות רומי על התכלת]. בכתה"י ובלקח טוב הגייתא י"סממיות מקיפות אותו, ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו וכו'".

²⁰ ומ"מ בוודאי מוכח שלא היה נגוז לגמרי כ"כ"ל, ואין כוונת המדרש אלא להדגיש המטמון הגנוז לצדיקים, ולבאר הכתוב "כי שפע ימים יינקו", עיי"ש, וכמשי"כ הספרי "שכל ספינת שמואבות בים הגדול... מקיאים לימה של יפו [או יריחו] שגנו לצדיקים לעתיד לבא" והרי יש מהם שלא נגנו שם.

²¹ כן מקורו להקדמת האדמו"ר מראדזין לפרו עין התכלת, שהעתיק מאגרת מאחד שכתב לו כי זאת היינו היה בזה דבר נשכח והוא מצאה, או נזיה מווייבים לשמע אליו וללבוש, אכן אם נאמר דבר מלאונו במצות התכלת לאחד ממיועדינו שיכתוב ויאמר לנו משמו בזה"ל, כמע"ל לא יאיר בדבריו מה זאת מצא אחר שנשכח, אם ממצאת הדג או הוצאת צבעו, ורק אחרי אשר כמע"ל יברר זאת היינו היה בזה דבר נשכח והוא מצאה, או נזיה מווייבים לשמע אליו וללבוש, אכן אם נאמר כי הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים שעברו עלינו מעת שפסקה התכלת מישראל, ועיי"ז לא לבשוהו אבותינו ואבות אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת אף שהוא בכל הסימנים שסימנו בו חז"ל, כי אפילו נרבה כחול ראייתו לא יועילנו עד הקבלה והמסורה, ורק אחרי אשר יברר לנו כי זה דג או מלאכת צבעו נפסק ושכח מציאותו או ידענו בויום זמן מהזמנים שפסקה בזה הקבלה או יליה לנו דברי החלוקה לראיה, עיי"ז שיחיה"ע ע"כ"ל האדמו"ר מראדזין זצ"ל שם. ובשם מהקרי"ל דיסקין זצ"ל "התכלת מראה דומה" יח"ל כמה גדולים מהראשונים אשר היו קרובים לזה המקום אשר נמצא זה הדג ובוודאי ידעו מהו הדג וכולם כתבו והאינא ליכא תכלת" (נשפ"ל לסי' משכנת לאביר יעקב, רשימת מדברי מהר"ל דיסקין על התכלת, מכת"י ב' התמח"ב).

²² טענת הבית הלוי מפורסמת באופן אחר, שרק ע"י מסורת ניתן לברר מציאות בתורה, ולכן לא ניתן להחזיר התכלת. ועיי' לעיל שלדעת מהר"ל ועוד שניתן להחזיר התכלת על ידי סימנים וראיות.

²³ לכאן מסתפק במציאות הדברים, האם אכן היה ידוע בכל הזמנים.
²⁴ נקודה זו אכן קשה על האדמו"ר מראדזין זצ"ל, בכלל שהדייון היה מפורסם בכל הדורות, שממנות התלמוד ועד ימיו שימש בלי הפסק לצורך דיו לכתובה [ומה שמו- דיוקנו], ואעפ"כ מעולם לא אמרו שהדייון הוא החלזון, אולם מ"מ אפ"ת שדרך צביעתו נשתכחה.

Reb Moshe Heineman

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א

ת"ר חלזון זהו גופו דומה לים וברייתו דומה לדג ועולה אחד לשבעים שנה, ובדמו צובעין תכלת, לפיכך דמיו יקרים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד א

תנו רבנן: הצד חלזון והפוצעו - אינו חייב אלא אחת, רבי יהודה אומר: חייב שתיים.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כד עמוד א

המחוסר צידה - אסור, ושאינו מחוסר צידה - מותר.

רש"י פרשת וזאת הברכה פרק לג פסוק יט

ושפני טמוני חול כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן.

תשובות והנהגות כרך ד סימן ה

מצות תכלת בציצית בזמן הזה

ידוע על האדמו"ר מראדזין רבי גרשון העניך ליינער זצ"ל שפירסם שמצא את דג החלזון ונקרא טינטפיש, ודרכו לזרוק מתוכו צבע תכלת כשרוצים לצודו, וחיבר ג' ספרים לבסס שיטתו, אך לא נתקבלו הדברים אצל רוב ישראל, וטעמם חדא דאיתא במנחות (מד א) שהחלזון עולה רק פעם אחת בשבעים שנה, ועוד תמהו דלפי המבואר במדרש פרשת כי תבוא, ובילקוט שמעוני (עקב תת"נ) נרתיקו גדל עמו, ולא נראה כן בחלזון שהציע האדמו"ר זצ"ל, עוד טען הרב הרצוג ז"ל שבדק ומצא שצבע התכלת נוצר בשעת בישולו ואין זה מראהו הטבעי, ולכן הציע דג אחר ששמו "ינטינה" ודומה לתכלת, ודחו דבריו שלא נמצא בארץ ישראל, וגם אין מראהו תכלת כשצובעים ממנו.

ולאחרונה מצאו מדענים ובני תורה, דג חדש בשם "מורקשי", ואף שלכאורה הצבע היוצא ממנו אינו תכלת, הנה עם השמש נראה מראה תכלת ממש, מלבד שאר הסימנים שזהו תכלת; נמצא בחול על שפת הים כדאיתא במגילה ו. על הפסוק "ושפני טמוני חול". דהיינו חלזון, וכן הוצאתו טוב כשהוא חי וכטבע חלזון כמבואר בשבת עה א, וחי בתוך נרתיק ומלבשו גדל עמו, ונמצא בסולמא דצור כדברי חז"ל, ולזה תמה כת"ר למה לא נחמיר לצבוע חוט אחד משמונה בהאי ואין תכלת בזה הפסד, דספיקא דאורייתא היא לצאת מ"ע דציצית עם תכלת.

והנראה לע"ד בזה שבחלזון לא נמסרו לנו כל הסימנים ועיקרו במסורת שנשכח מאתנו הרבה שנים, ובמקום

שצריך מסורת ולא סגי בסימנים, אין צריך לחשוש לזה ואפילו להחמיר. ועובדא היא דבתוך מאה שנה היו ג' גילויים שמצאו חלזון כביכול, ומי יודע אם לא יתגלו עוד, וקבלה בידינו מהקדוש האריז"ל שתכלת דומה לרקיע לרמוז שאנו מונהגים בהשגחתו הגלויה, ובזמן המקדש שזכינו לניסים ממש אז התגלה לנו האפשרות לקיומה של המצוה, אבל מן החורבן ואילך שנתמעט והולך גילוי השכינה, ואדרבה בעו"ה איכא הסתר פנים אף התכלת נסתר, [וזהו שורש גניזת התכלת המוזכר בתנחומא ס"פ שלח], ואמנם אחר החורבן נמשך כמה שנים מפני המסורת שקיבלו, מ"מ כשבטלה לא חיפשנו לחדשה שהמסורת בטלה וכמ"ש, ורק בביאת משיח צדקנו כשיתחיל להתגלות כבוד ה' בעולמו יתגלה לנו החלזון לתכלת וכיצד צובעים בדמו.

ומצאו לזה רמז בפרשת ציצית גופא שנאמר "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם", היינו על עיקר מצות ציצית יהא "לדורותם", ואח"כ כתוב "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", ובתכלת לא נאמר לדורותם, רמז שלא בכל הדורות יהא התכלת מצוי. וכן שמעתי שאמר מרן הגריז"ס הגאב"ד דבריסק זצ"ל שגדולי ישראל בכל הדורות לא חיפשו תכלת דס"ל שלהשיג תכלת צריך מסורת, ואצלנו בעו"ה בטלה המסורת ולא חיפשו כלל.

ומה שטוענים למה לא נקיים מספק דאף אם אינו תכלת ממש לא הפסדנו, אבל לדברינו שמצוה מיוסדת על מסורת הרי בלי המסורת אין זה בגדר ספק כלל, ועוד דיעויין רש"י במגילה ו. שחלזון עולה מן הים להרים וצובעים בדמו תכלת, ולא שמענו בכל אלו שיוצא להרים. ואף דרוצה להחמיר לצאת מידי מכל ספק, הלוא מאידך מקיל בהא דמבואר בפסקי תוס' מנחות קי"ח שהמשנה נקרא הדיוט שעושה שתי תורות בישראל, ויש חשש איסור לא לתגודדו בכעין שני תורות בישראל. ובפרט דמסתבר דהקב"ה גלגל חסרון תכלת מפני השגחתו הנסותרת וכמ"ש לעיל, ועוד דאיכא ספק כיצד להטיל דאם יצבע רק חצי חוט תכלת, אמנם לרמב"ם (פ"א ה"ו) מהני, מ"מ להרבה פוסקים צריך דוקא חוט שלם בתכלת כדעת הראב"ד שם, או אפילו שנים כד' רש"י ותוס' והטור בסי' י"א, ואם כן לא הועיל כלל לדבריהם, וכן משמע בגר"א שחוששין לשיטה שצריך חוט שלם.

ולפי זה אזדא לה עיקר טענת הדורשים לקיים המצוה מספק, שרבינו הגה"ק רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל הוכיח מגמרא סוף ר"ה דבאיכא שני מקומות באחד תוקעין ובאחד מברכין, ילך למקום שתוקעין ואפילו ספק, שברכה רק דרבנן. ותמה מאי קמ"ל הגמ' דפשיטא שספיקא דאורייתא לחומרא עדיף ממצוה דרבנן, אלא מוכח מהכא דלא אמרינן דחייב לחומרא. אלא היכא דאם עביד יוצא מהספק, אבל כאן אפילו ילך למקום שתוקעין הרי רק ספק אם יתקעו בזה לא אמרינן ספק לחומרא, וכן העלה הפמ"ג (סי' קצ"ד א"א סק"ג) ואם כן הוא הדין כאן אפילו עביד תכלת בחצי חוט כמנהגם, אינו ברור שיוצא שיש אומרים שצריך חוט שלם או שנים ולא יצא, וכה"ג אין חיוב מדין ספיקא דאורייתא לחומרא, ובזכרוני שהאדמו"ר זצ"ל בעצמו הביא סברא זאת בשמו של המהריל"ד זצ"ל, ואמנם אלו שנהגו כן מאבותיהם או רבותיהם אין להם ספק וממשיכים כן כדרכם. ומה גם שיש לחשוש דעובר בבל תוסיף כשמפרש כוונת התורה במצות תכלת להאי שאינו תכלת, ואפילו בספק משמע בתוס' (ר"ה כח: ד"ה ומנא) גבי זריקת דם בנתערבו ניתנין במתנה אחת לניתנין במתן ד' דעובר משום בל תוסיף. (ועי' ריטב"א שם טז: וביתר ביאור בסוכה ל"א: דס"ל דבספק ליכא בל תוסיף), ולשיטתם א"כ אף אם עושה כן ומטיל התכלת משום ספק יש

לחשוש לבל תוסיף אם אי"ז תכלת, וצריך להתנות להדיא שאינו מכין למצוה אם אין בזה מצוה, ובכה"ג דוקא מותר.

אמנם צ"ב דאם גם בעושים מספק יש לחשוש לבל תוסיף א"כ איך אנו נוטלין אתרוג ספק מורכב למצוה הא יש לחשוש לבל תגרע, דאף שלוקח האתרוג משום ספק הא אם אי"ז אתרוג הרי לקח רק ג' מינים, וכשם שבספק יש בל תוסיף כן יש לחשוש לבל תגרע, ועי' בבאוה"ל סי' ל"ד גבי תפילין דר"ת (ועי' בזה לקמן סי' ט"ו), ונראה דכל מה דאמרינן דבספק יש חשש בל תוסיף היינו דוקא במצוות שעיקרן בחפצא כגון זריקת דם שיש על הדם מצוה להזרק, וכן בציצית דיש על הבגד מצות ציצית, ובזה אם משנה ומוסיף או מגרע עובר בלאו, אבל במצוות שענין עשייתן בגברא גופא, הרי אין שייך בספק בל תוסיף וכן בל תגרע כיון דהגברא עושה כן מספק, ולכן באתרוג שאין דין על האתרוג אלא יסוד המצוה הוא בגברא אין שייך בל תגרע, כיון דבא לקים את ספק חיובו. וביסוד זה מיושב מה שנתקשינו במועו"ז (ח"ו סי' נ"ב), עש"ה. סוף דבר אין אני יכול להמליץ להשתמש בתכלת לכל אותם שלא נהגו כן, ומוטב לא לזוז ממנהגנו ולהמתין להתגלות כבוד ה' בביאת משיח צדקינו בקרוב!

רש"י פרשת שלח פרק טו פסוק מא

דבר אחר למה נאמר יציאת מצרים, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור, אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא.

תלמוד בבלי מסכת מכות דף יא עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב: קללת חכם אפי' בחנם היא באה. מנלן? מאחיתופל, שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא, בעא למישטפא לעלמא, אמר: מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה? ליכא דאמר ליה מידי; אמר: כל היודע דבר זה ואינו אומר - יחנק בגרונו! נשא אחיתופל ק"ו בעצמו, אמר: ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה התורה: שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לכל העולם כולו לא כל שכן, א"ל: שרי; כתב שם אחספא שדי אתהומא, נחת וקם אדוכתיה; ואפ"ה כתיב: ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ואל) [אל] עירו ויצו אל ביתו ויחנק וגו'. א"ר אבהו: קללת חכם אפילו על תנאי היא באה. מנלן? מעלי, דקאמר ליה [עלי] לשמואל: כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר, ואף על גב דכתיב: ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו, [ואפ"ה] כתיב: ולא הלכו בניו בדרכיו וגו'.

רש"י מסכת מכות דף יא עמוד א

אפי' על תנאי - ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין.

Rabbi Michael Shlomo Bar-Ron

רמב"ם הלכות ציצית פרק ב הלכה א - ו

תכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבכחול, וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין השמש בטהרו של רקיע, והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביופיה ולא תשתנה וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אף על פי שהוא כעין הרקיע, כגון שצבעו באסטיס או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית, רחל בת עז צמרה פסול לציצית.

כיצד צובעין תכלת של ציצית, לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלוט את העין, ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי, ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כעין רקיע וזו היא התכלת של ציצית.

התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה, והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה כולה, אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומניח בו צמר שבודק בו ושורף את שבדק שהרי נצבע לבדיקה, ושופך הצבע שבכלי שבדק בו שהרי טעמו ופסלו, וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם.

התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה חוששין שמא נצבעה שלא לשמה, אף על פי שנלקחה מן המומחה אם נבדקה ונודעה שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים שאינן עומדין פסולה.

כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו, לוקחין תבן וריר של שבלול ומי רגלים שנתחמצו ארבעים יום ושורין התכלת בכולן מעת לעת אם עמדה בעינה ולא כהתה כשרה, ואם כהתה לוקחין בצק של שעורין שמעפשין אותו למורייס ונותנין את זו התכלת שנשתנית בתוכו ואופה הבצק בתנור ומוציאים התכלת מן הפת ורואין אותה אם כהתה ממה שהיתה פסולה, ואם הוסיף עינה והושחרה יותר ממה שהיתה קודם האפייה כשרה.

חצר שמוכרין בה תכלת והיו מוחזקין בכשרות לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה והרי היא בחזקתה עד שתחשד, המפקיד תכלת אצל הכותי הרי זה פסולה שמא החליפה, ואם היתה בכלי והיה חתום בשני חותמות חותם בתוך חותם כשרה, בחותם אחד פסולה.

יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף צא עמוד א

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו חיו שיכבי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי אמרה ליה ברתיא דקיסר לר"ג שבקן ואנא מהדרנא ליה אמרה ליה שני יוצרים בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים שהרי הטיט יכול לעמוד יתר מן המים אמרה לו אף הקדוש ברוך הוא מאחר שיוצר

מטיפה של שכבת זרע שהיא כמים מן העפר לא כל שכן. דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית אמרה לו לאביה ומה כלי זכוכית שעמילן ברוחו של בשר ודם שטובל פי השפופרת בזכוכית נתכת באש ומגביה ונופח ונעשה בה חלל ברוח פיו כפי מה שהיוצר חפץ ואעפ"י כן כיון שנשתברו יש להן תקנה שחוזר ומתיכן ועושה מהן כלי אחר בשר ודם שעמלו ברוחו של הקדוש ברוך הוא עאכ"ו שיש לו תקנה: אמר ליה ההוא [צדוקי] לרבי אמר אמריתו חיו שיכבי כו' אמר ליה ומה במקום שאין מים ואין עפר בנה פלטרין גדולים מטיפה קטנה אי נמי במעשה בראשית שהמציא יש מאין ואין עפר בנה עכשיו שנפלו ויש מים ויש עפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שחציו בשר וחציו אדמה מין עכבר הוא ששורץ מן העפר ואינו נולד מעכבר אחר למחר השריץ ונעשה כולו בשר ושמא תאמר לזמן מרובה הוא נעשה כולו בשר ואתה תמה איך המקום מחיה המתים ברגע אחד עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד כו' יש אומרים חלזון תולע שיוצא מן הים אחת לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחילה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד ולמחר שגשמים יורדין נתמלא כולו חלזונות ויש אומרים שביצי חלזונות משרצין כולן ואינן נראין בעינינו דמסתברא האי חלזון לאו האיך דאמרינן גבי תכלת הוא מכמה אנפי חדא דהאיך בהר מאי בעי וכי תימא דסליק בענני במטרא ונחית אטורא אי הכי מאי קאמר ליה למחר נתמלא כל ההר כולו חלזונות ודילמא הנך כולהו מימא אתו ולא מהאיך קמא איבנו ותו היכי מייתי ליה ראייה ממי דלא נפיק אלא משבעים שנה לשבעים שנה וכל שכן להאיך פירושא בתרא דקשיא טפי דכיון דביצי חלזון משרצין כולן הרי אין נבראין מן העפר ומאי ראייה איכא מינה לתחיית המתים. אלא מסתברא דהאי חלזון דהכא לאו האיך דאמרינן גבי תכלת הוא אלא מינא אחרינא דמיברי מעפרא וממיא ומקרי בלשון ערבי חלזום. גביאה בן פסיסא עקמומית היתה בו בגבו כדמוכח לקמן ואמר ליה ההוא מינא וי לכוון חייבא דאמריתו מיתיא חיינן [חיינן] חזינן דמיתין והיכי תיסק אדעתין דהני דמיתו חיינן ואהדר ליה וי לכוון חייביא דאמריתו מיתיא לא חיינן השתא דלא הוו עדיין חזינן דהוויין דהא מיתלדי בכל יומא כמה בריאתא דלא הוו עד השתא דהוו כבר לא כל שכן דהוויין:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עה עמוד א

תנו רבנן: הצד חלזון והפוצעו - אינו חייב אלא אחת, רבי יהודה אומר: חייב שתיים.

רש"י פרשת תרומה פרק כה פסוק ד

ותכלת - צמר צבוע בדם חלזון, וצבעו ירוק.